

واکاوای راههای توسعه جوامع جهان سوم از رهگذر اشاعه حق بایسته آموزش به عنوان رکن توسعه

نظام آموزشی و توسعه ملی

تعلیم و تربیت از جمله پدیده‌های اجتماعی است که همکاری بی دریغ آحاد جامعه را ایجاب می‌کند. هر انسانی به عنوان یک فرد از جامعه امروز حق دارد که از تربیت مناسب و متناسب با نیازهای فردی و اجتماعی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، بهره‌مند گردد. همچنین برای توسعه همه‌جانبه نیازمند تربیت فراگیرانی هستیم که خلاق، ژرف اندیش، جستجوگر، پرسشگر و ... باشند. در این راستا شناخت روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر جامعه به منظور روشن ساختن چشم‌اندازها و دورنماهای سیاست‌گذاری و آینده‌نگری علمی الزامی است.^۱

از نظر جامعه‌شناختی، رابطه نظام آموزشی با توسعه از آن جهت قابل بررسی است که توسعه واقعی است فراهم آمده از مجموعه کنش‌های عقلانی و منطقی افراد جامعه و در این میان آموزش عامل بسیار مهمی است. زیرا به وسیله آن می‌توان به عقلانی کردن اعمال و بهینه کردن رفتار انسان‌ها پرداخت و از دستاوردهای علمی و فرهنگی بشر در طول تاریخ استفاده کرد. همچنین در این ارتباط باید به ساختار آموزشی و نوع نظامهای آموزشی نیز توجه کرد، نظام آموزشی در هر کشور می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر بازدهی آموزشی آن کشور داشته باشد؛ چرا که این نظام‌ها با به کارگیری برنامه، اهداف، اصول و سیاستهای آموزشی مختلف، تأثیر متفاوتی از خود به جای می‌گذارند.^۲ بدین ترتیب آموزش و پرورش مناسب، مهمترین عامل در رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است^۳ و سطوح مختلف توسعه نیز به نوبه خود منجر به توسعه آموزشی و پرورش می‌گردند.^۴

واکوی ادبیات موضوع

ارتقای کیفیت آموزشی هدف متعالی نظامهای آموزشی است. از یک طرف، حساسیت امر آموزش و فرایندهای آموزشی توجه به بهبود کیفیت آموزش و در نهایت بهبود کارایی و ثمربخشی سیستم آموزشی کشور را مورد تأکید قرار می‌دهد و از طرف دیگر، هر جامعه‌ای برای رسیدن به توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، نیازمند

^۱گودرزی، محمدعلی. ۱۳۸۵، مطالعه و طراحی نظام برنامه‌ریزی درسی منطقه‌ای، ص ۹

^۲چلی، مسعود؛ ۱۳۸۵؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش؛ ص ۲۸

^۳مالاسیس، لویس؛ ۱۳۷۷، آموزش برای توسعه؛ مترجم: اسدالله زمانی پور؛ ص ۱۹

^۴چلی، مسعود؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۴ -

آموزش و پرورش کارآمد است. یکی از ابعاد کارآمدی نظام آموزشی در هر کشور برنامه‌ریزی است، که بسته به نوع نظام‌های آموزشی، شیوه برنامه‌ریزی، سیاست اداری و تعیین خط‌مشی‌ها تغییر می‌کند. در سال‌های اخیر انجام تحقیقات علمی در زمینه نوع برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در سطوح مختلف نظام‌های آموزشی، اطلاعات ارزش مندی برای تصمیم‌گیری در خصوصی تعیین نظام آموزشی مناسب فراهم می‌آورد. لذا کشورهای مختلف با توجه به اهداف و برنامه‌های آموزشی خود و دستیابی به توسعه همه‌جانبه و پایدار، در جهت تمرکززدایی نظام‌های قدیمی آموزشی خود گام‌های بلندی برداشته‌اند.

شایان توجه است که «تمرکززدایی» به معنای انتقال قسمتی از اختیارات از سطوح بالای سازمان به سطوح اجرایی به منظور تسریع در تصمیم‌گیری، ایجاد تنوع متناسب با شرایط و الزامات صرفه‌جویی در امکانات و منابع است. به عبارت دیگر تمرکززدایی با تفویض اختیار رابطه مستقیمی دارد. از دلایل تمرکززدایی در نظام‌های آموزشی: پیچیده‌تر شدن وظایف، بزرگ‌تر شدن حوزه فعالیت‌ها، تنوع نیازها، مشکلات اجتماعی و ... است که با بزرگ‌تر و پیچیده‌تر شدن نظام‌های آموزشی، برخی نظام‌های آموزشی متمرکز دست به تمرکززدایی زده‌اند. بدین صورت که برخی اختیارات و تصمیم‌گیری‌ها را به رده‌های پایین‌تر تفویض کرده‌اند تا کارها با سرعت و سهولت و کیفیت بالاتری انجام شوند.^۵

در واقع تمرکززدایی از یک نظام آموزشی مفهومی گسترده‌تر از تفویض اختیارات و تصمیم‌گیری‌ها دارد. این امر در یک نظام آموزشی موقعی مفید و مؤثر خواهد بود که فضای مناسبی برای تغییرات ساختاری، اعتقاد واقعی به تفویض اختیارات به مردم و با ارزش شمردن و احترام به نظرات و ایده‌های کارکنان آموزشی، دانش‌آموزان و والدین، اعتماد به تواناییها و مهارت‌های تخصصی در استان‌ها و ایمان به اصل مشارکت مردم در کارها وجود داشته باشد. از آنجا که نظام آموزشی اثر علی بر توسعه علمی جامعه دارد، این تأثیر از طریق دخالت «نوع نظام آموزشی» از حیث میزان تمرکز / عدم تمرکز بر بازدهی آموزشی، قابل ردیابی است. از این رو می‌توان از سه نوع نظام آموزشی یاد کرد: نظام‌های متمرکز، نظام‌های نیمه‌متمرکز و نظام‌های غیرمتمرکز.^۶

^۵ یار محمدیان، محمدحسین و همکاران؛ ۱۳۸۱؛ امکان‌سنجی و راهکارهایی برای غیرمتمرکز کردن نظام آموزشی و تفویض اختیارات، نشریه دانش شماره ۱۴، ص ۳

^۶ اشیرازی، علی؛ ۱۳۸۵؛ مقدمات مدیریت آموزشی؛ ص ۹۶

• نظام آموزشی متمرکز: دهه‌های میانی قرن بیستم شاهد دو نوع برنامه ریزی متمرکز، برگرفته از نظام سوسیالیستی و برنامه ریزی غیر متمرکز، ناشی از نظام کاپیتالیستی بوده است. در نظام متمرکز، معمولاً برنامه ریزی برای کل سیستم یا سازمان و یا کشور به صورت یکسان انجام میگیرد و برای اجرا به کلیه واحدهای تابعه ابلاغ می‌گردد. از نگاه دیگر، برنامه‌ریزی متمرکز به آن نوع برنامه‌ریزی‌هایی اطلاق می‌شود که یک گروه مشخص و متخصص بر موضوع، برای افراد تحت آموزش، تهیه و تنظیم و در این نظام، به برنامه‌های آموزشی و درسی مدارس هر کشور، به خصوص در سطوح ابتدایی و راهنمایی و متوسطه، به صورت متحدالشکل تهیه و تنظیم و برای اجرا به مدرسه‌ها ابلاغ می‌شود.^۷ در واقع تمامی اختیارات مربوط به تدوین برنامه‌ها و اهداف آموزشی در دست نهاد آموزش و پرورش یک کشور قرار دارد. به گونه‌ای که برنامه‌های آموزشی برای تمام مدارس یک کشور به ویژه در سطوح ابتدایی و متوسطه به صورت مشابه و یکسان تهیه و تنظیم می‌شود و برای اجرا به مدارس ابلاغ می‌شود و مقتضیات اقلیمی، اجتماعی و اقتصادی مناطق مختلف نادیده گرفته می‌شود. ضمناً تحقیق و بررسی و تصمیم‌گیری درباره برنامه‌ها و مواد آموزشی، روش‌های تدریس و تألیف کتابهای درسی و حتی خط مشی‌های اجرایی و مقررات اداری و آموزشی از مسائلی است که معمولاً متخصصان مربوط در سازمان‌های مرکزی کشور آنها را به عهده دارند و در مناطق محلی کمتر می‌توان به آن دسترسی پیدا کرد. بدین ترتیب کتاب‌ها و مواد درسی به صورت متحدالشکلی برای هر درسی در هر یک از مقاطع تحصیلی تهیه و برای تمام مدارس کشور فرستاده می‌شود.^۸

در حقیقت برنامه‌ریزی در نظام متمرکز همواره از سطوح بالا شروع و برای اجرا به سطوح پایین تر ابلاغ می‌شود. در این نظام مجریان حقیقی برنامه‌های آموزشی: یعنی مدیران، معلمان و دانش‌آموزان دخالتی در جریان تصمیم‌گیریهای مهم آموزشی و اداری ندارند و راه ارتباط و تبادل نظر بین برنامه ریزان در سطح بالاتر و مجریان حقیقی برنامه‌ها در سطوح پایین تر تقریباً مسدود است و امکان طرح مسائلی و مشکلات اجرایی و ارائه راه حل‌های مناسب و ممکن از طرف مجریان برنامه‌های آموزشی به خصوص از طرف معلمان و دانش‌آموزان که از نزدیک با مسائل و مشکلات و همچنین نقاط قوت و ضعف برنامه‌های آموزشی آشنایی و درگیری مداوم دارند وجود ندارد. امتحانات با نظارت مستقیم مقامات مرکزی برگزار می‌شود و در همه مناطق کشور نیروهای ماهر و

^۷ شریف، محمود؛ ۱۳۸۴، نظام‌های آموزشی کشورهای جهان، ص ۴۹

^۸ طالب زاده، محسن. فتحي و اجارگاه، كوروش؛ ۱۳۸۹؛ مباحث تخصصی برنامه ریزی درسی، چاپ سوم؛ ص ۶۱

متخصصی برای این منظور به حد کافی وجود ندارد. در این نوع نظام آموزشی کلیه اختیارات مالی در دست حکومت مرکزی است و بودجه استان‌ها و شهرستان‌ها را دولت مرکزی تعیین، تصویب و ابلاغ میکند. استان‌ها معمولاً متبع درآمدی برای هزینه‌های خود جز اعتبارات دولتی ندارند و میزان آزادی عمل در برآوردن نیازهای محلی و حل و فصل مسائل مالی و اداری برای مجریان برنامه‌های آموزشی در محل بسیار کم است، از این جهت مجبورند که دستورات مرکز را عیناً اجرا نمایند.^۹

• نظام آموزشی نیمه متمرکز: نهاد آموزشی دارای تمامی اختیارات آموزشی نیست، بلکه در مواردی چون: محتوای مواد درسی، برنامه تحصیلی و برنامه زمانی تدریس، استان‌ها از برخی اختیارات برخوردارند که مبتنی بر شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آنان می‌باشد. به عبارت دیگر در نظام نیمه متمرکز برخی ملاک‌ها به صورت متمرکز و برخی ملاک‌ها به صورت غیرمتمرکز انجام می‌شود. این نوع نظام آموزشی در کشورهایی دیده می‌شود که سعی در تمرکززدایی آموزشی دارند و به همین منظور درصددند نحوه عملکردشان را به گونه‌ای تغییر دهند که هر چه بیشتر به سمت تمرکززدایی نظام آموزشی خود پیش روند و بالاخره در نظام آموزشی غیرمتمرکز، کلیه تصمیمات در پایین‌ترین سطح یعنی در سطح کلاسی و مدرسه اتخاذ می‌شود و در سطوح بالاتر به تدریج تکمیل می‌شود، به طوری که برنامه آموزشی حاصله، نتیجه‌ای است از کل تصمیم‌هایی که در هر سطح با توجه به نیازها، شرایط و امکانات موجود در آن سطح و در هماهنگی و ارتباط با نیازها و امکانات در سطوح دیگر گرفته شده است.^{۱۰} در نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز ارتباط به صورت دو طرفه و در تمام سطوح جریان دارد و امکان شرکت گروه‌های مختلف به خصوصی مجریان برنامه‌ها مانند مدیران، معلمان و دانش‌آموزان در اخذ تصمیم‌های مربوط به طرح و اجرای برنامه‌های آموزشی برای مدارس موجود است.

• نظام برنامه‌ریزی آموزشی غیرمتمرکز: در این الگوی آموزشی، نظرات مسئولان و مجریان برنامه‌های آموزشی به خصوصی در زمینه مسائل و مشکلات اجرایی و کمیت و کیفیت امکانات و مواد آموزشی در سطح کلاس و مدرسه اثرات قابل توجهی در چگونگی تهیه و تنظیم برنامه‌های آموزشی به جای می‌گذارد و در حقیقت

^۹ مسعودیان، پریسا؛ ۱۳۹۳؛ مزایا و معایب برنامه‌ریزی متمرکز و غیر متمرکز در ایران؛ مقاله کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد تهران؛ ص ۵
^{۱۰} علاقبندی، علی، ۱۳۸۶، مدیریت آموزشی، ویراست دوم؛ ص ۵۴

برنامه تهیه و تنظیم شده منعکس کننده نظرات، راه حل ها و پیشنهادهای برنامه ریزان و مجریان برنامه‌های آموزشی است.^{۱۱}

به همین جهت امکان توجه به مختصات، نیازهای محلی و شرایط و امکانات موجود در مناطق مختلف یک کشور یا مدارس مختلف یک منطقه و یا شهر، بیشتر از نظام برنامه‌ریزی آموزشی متمرکز موجود است. نکته قابل توجه در این نظام این است که به تفاوت‌های فردی به خصوصی به ماهیت استعدادها، علایق و توانایی‌های یادگیرنده توجه کافی می‌شود. در این نظام یادگیرنده و یاددهنده، طراحان و مجریان اصلی و حقیقی یک برنامه آموزشی اند و ناشران خصوصی با توجه به راهنمایی برنامه درسی که وزارت آموزشی و پرورش منتشر کرده است (این راه‌فما شامل فلسفه اهداف برنامه، برنامه درسی، بودجه بندی زمانی برای تدریس موضوع، مثال‌های مربوط و میزان یادگیری قابل انتظار است.) اقدام به تهیه کتابهای درسی می‌کنند و ناحیه‌های مختلف آموزشی، متناسب با ذوق و علاقه و نیازهای خود، کتابهای متناسب را انتخاب می‌کنند و به مدارس معرفی می‌نمایند.^{۱۲} البته هر مدرسه و یا حتی هر معلم می‌تواند به تنهایی کتاب مطلوب خود را برای تدریس انتخاب کند. البته در نظام برنامه‌ریزی آموزشی غیرمتمرکز به خاطر عدم تمرکز احتیاج بیشتری به هماهنگی فعالیتهای آموزشی در راه تحقق بخشیدن به هدفهای کلی جامعه موجود است ولی این احتیاج باعث نمی‌شود که مدارس در راه رسیدن به هر یک از این هدف‌ها در قالبهای مشخصی، محدود و محصور شوند. بلکه به آنها این امکان را می‌دهد که با توجه به شرایط، امکانات و احتیاجات محلی و امکانات و متابع مالی و انسانی راه تحقق بخشیدن به آن، هدفها را خود انتخاب و دنبال کند.

لزوم اتخاذ رویکرد برنامه تمرکز گرا و نا متمرکز

در نظام‌های برنامه درسی غیرمتمرکز قدرت تصمیم‌گیری به دولتها، جوامع و مدارس محلی واگذار می‌شود و این واگذاری می‌تواند از تهیه کتابهای درسی تا تدوین سیاست‌های کلی امتداد پیدا کند. به نظر می‌رسد که تمرکز زدایی در آموزش و پرورش به طور اعم و برنامه‌ریزی درسی به طور اخص در دهه‌های گذشته یک روند جهانی

^{۱۱} فراستخواه، منصور، ۱۳۸۹، مصاحبه برای کیفیت آموزش عالی، نشریه پیام آموزش، ش ۸، ص ۲
^{۱۲} الوانی، مهدی، ۱۳۸۶، ف رابند خط مشی گذاري عمومي، ص ۶۸

باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهند که طی چند دهه اخیر در مباحث سیاسی و اقتصادی، تمرکز زدایی آموزشی در میان کشورهای جهان و نهادهای توسعه بین‌المللی اشتغال ذهنی جدی بوده است.^{۱۳}

تصمیم‌گیری در نظام برنامه درسی ایران، مانند سایر شئون آموزش و پرورش از اموری است که به شکل کاملاً متمرکز است و به همین دلیل، تشکیلات آموزش و پرورش در استان‌های کشور کوچک‌ترین نشانه‌ای که حاکی از عهده دار بودن وظیفه‌ای در این خصوص باشد، ندارد؛ اما نگاهی اجمالی و حداقلی به برنامه‌های توسعه‌ای وزارتخانه‌ها و سازمانها، از جمله آموزش و پرورش نشان از «راهبرد تمرکززدایی» در ساختارهای آنها دارد.^{۱۴} بر اساس آنچه ذکر شد، این پژوهش در پی بررسی این پرسش است که: با توجه به وضعیت موجود نظام برنامه درسی کشور، چه الگوی برنامه‌ریزی درسی برای توسعه آموزش کشور مناسب است و چه ویژگی‌هایی دارد؟ و تا چه میزان این الگوی طراحی شده از منظر اساتید دانشگاهی و کارشناسان آموزش و پرورش مورد تأیید می‌باشد؟

مرجعیت قدرت و سطوح تصمیم‌گیری در نظام برنامه درسی

بحث سطوح و مرجعیت تصمیم‌گیری در نظام برنامه درسی مورد توجه اغلب صاحب‌نظران قلمرو برنامه درسی بوده است. به همین خاطر، آنان الگوهای مختلفی برای تصمیم‌گیری شناسایی و ارائه نموده‌اند. گودلد در زمره نخستین نظریه‌پردازانی است که با مطرح ساختن سطوح تصمیم‌گیری در قلمرو برنامه درسی، کمک شایانی به شناخت پیچیدگی‌های این قلمرو نموده است. وی شش سطح آکادمیک^{۱۵}، اجتماعی^{۱۶}، رسمی^{۱۷}، نهادی^{۱۸}، آموزشی^{۱۹} و تجربی^{۲۰} را برای تصمیم‌گیری درباره برنامه‌درسی مطرح به «نظام آموزش مدرسه‌ای» مطرح می‌سازد.^{۲۱}

¹³ Leung, Frederick K.S (2004). "Educational Centralization and Decentralization in East Asia". Paper Presented at the APEC Educational Reform Summit. Beijing, China. P 17

^{۱۴} فرجاد، محم‌دعلی؛ ۱۳۹۳؛ اصول برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. چاپ چهارم؛ ص ۴۶

¹⁵ Academic

¹⁶ Social

¹⁷ Formal

¹⁸ Institutional

¹⁹ Instructional

²⁰ Experiential

^{۲۱} مهرمحمدی، محمود؛ ۱۳۸۶؛ "مدیریت هم‌زمان مدارج تمرکززدایی در نظام برنامه‌ریزی درسی." فصلنامه مطالعات برنامه درسی. شماره ۴، ص ۱۶

بعدها این بحث در الگوی شکل بازسازی شده ای و در قالب هفت سطح مطرح گردید؛ یعنی سطح اجرایی ۷ نیز به آن افزوده شد. گرچه سطوح برنامه درسی در الگوی گودلد و کلاین بر اساس درجه دوری و نزدیکی به دانش‌آموزان (دانش آموز محوری) و تمرکز اصلی تصمیم‌های برنامه درسی نسبت به مرجعیت و کانون تصمیم‌گیری منظم شده‌اند، اما تصمیم‌های اخذ شده در هر سطح الزاماً بهتر یا دارای اولویت بیشتر نسبت به سطوح دیگر نبوده، بلکه مبین گرایش و تمایل به نظام برنامه درسی متمرکز و غیرمتمرکز می‌باشد.

برای مثال در نظام‌هایی که خاستگاه، منبع و منشاء تصمیم‌های برنامه درسی، سه سطح نخست (آکادمیک، اجتماعی و رسمی) می‌باشد می‌توان آن را نظامی متمرکز نامید. اما در نظام‌هایی که منبع و خاستگاه تصمیمات، سه سطح پایانی الگو (آموزشی، اجرایی و تجربی) است، می‌توان آن را نظامی غیرمتمرکز قلمداد نمود.^{۲۲} برای مثال آخرین سطح این مدل یعنی سطح تجربی، معرف توقعات دانش‌آموزان از برنامه درسی است و نشان می‌دهد که دانش‌آموزان از طریق واکنش‌های مثبت یا منفی که نسبت به برنامه درسی نشان می‌دهند تصمیم‌گیری اصلی این عرصه بوده و به آن عینیت می‌بخشند. حال اگر در نظامی، این کنش‌ها، توقعات، نیازها و انتظارات دانش‌آموزان منبع و محور تولید و تدوین برنامه‌های درسی قرار بگیرد بی‌شک چنین نظامی، غیرمتمرکز است.

نگرش نظام آموزشی به سوی برنامه‌ریزی هدفمند

مروری بر ادبیات پژوهش‌ها نشان داده است که در سال‌های اخیر توجه به سمت تمرکززدایی در برنامه‌های درسی در حوزه آموزش و پرورش بویژه برنامه ملی درسی مطرح بوده است؛ برنامه درسی در عصر جهانی شدن باید در قالب تعلیم و تربیت شهروندی، تعلیم و تربیت اجتماعی، سواد اجتماعی، برنامه درسی درهم تنیده و جامعه‌یادگیرنده، در نظر گرفته شود؛ انطباق محتوای آموزشی برای مقابله با بعضی چالش‌های به وجود آمده از طریق دنیای جهانی شده ضرورتاً نیاز به تدوین در برنامه درسی مانند برنامه درسی ملی را می‌طلبد.^{۲۳}

با توجه به اینکه تغییر در نظام‌های آموزشی بسیاری از کشورهای جهان در حوزه آموزش و پرورش با اجرای «سند ملی برنامه درسی» صورت گرفته و تجربیات آنها حکایت از مثبت بودن نتایج چنین برنامه ای داشته است؛

²² Wong, Naikei, M (2004). Educational reform in Japan and Hong Kong: A comparative study of curriculum decentralization. University of Hong Kong (People's Republic of China), p 31

^{۲۳} قهرمانی، محمد؛ ۱۳۹۰؛ بررسی سیستم‌های برنامه‌ریزی آموزشی متمرکز و غیر متمرکز از دیدگاه مدیران مدارس؛ ص ۸۴

متخصصان برنامه درسی در نظام آموزشی نیز برنامه درسی ملی ایران را تدوین نموده‌اند. تولید برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی، ارزش‌ها و اهداف تربیت اسلامی و با استفاده از توانمندی‌های بومی و ملی و بهره برداری از تجربه‌های معتبر و موفق جهانی، در پاسخ به نیازها و مطالبات جامعه پویای ایران اسلامی، الگوی تازه‌ای از برنامه‌های درسی و تربیتی را ارائه می‌دهد و گامی مهم در راستای مستندسازی و کیفیت بخشی نظام تعلیم و تربیت کشور که عبارت است از:

- توجه به اهداف متعالی تربیتی و نیازهای متنوع فراگیران و جامعه برای پرورش انسان طراز جمهوری اسلامی ایران
 - ترسیم نقشه جامع و کلان محتوایی دستگاه رسمی و عمومی تعلیم و تربیت، به عنوان بخش مهمی از مهندسی فرهنگی کشور
 - نوسازی و بازسازی قالب‌ها، راهبردها و رویکردهای درسی و تربیتی
 - ارائه الگویی منسجم، کارآمد و اثربخش برای تولید- برنامه‌ها، مواد، رسانه‌ها و منابع آموزشی و پرورشی^{۲۴}
- اهدافی است که در تولید و تدوین برنامه درسی ملی کشور مد نظر بوده است. «برنامه ملی نقشه راهنمایی درسی و چارت نظام برنامه‌ریزی درسی کشور برای تحقق رساندن اهداف آموزش و پرورش» است.^{۲۵}

تأثیر نوع نظام آموزشی بر بازدهی آموزشی

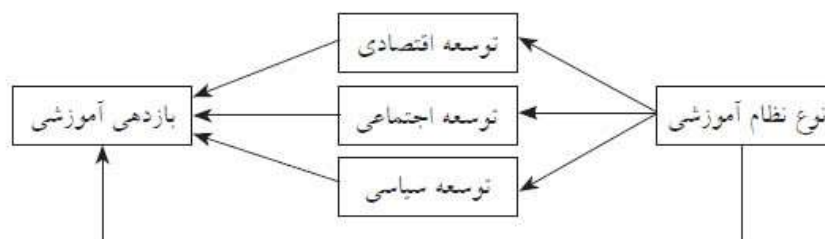
تمایل نظام‌های آموزشی به سیاستهای متمرکز یا غیرمتمرکز آموزشی به لحاظ مدیریت آموزشی، توزیع برنامه‌های درسی، برنامه‌ریزی آموزشی و سیاستگذاری تأثیر قابل توجهی بر بازدهی آنها دارد. به گونه‌ای که این تمرکززدایی از نظام‌های آموزشی که به منظور بهبود بازدهی آموزشی و ارتقای استانداردهای آموزشی صورت می‌گیرد، بازدهی آموزشی کشورهای جهان را به گونه‌ای متمایز ساخته و تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین خصلت‌هایی چون: میزان تمرکز و استانداردهای گزینشی، زمان تفکیک و میزان تفکیک و تخصصی شدن نظام‌های آموزشی و ملاک‌های گزینش افراد آموزشی دیده در نظام‌های آموزشی می‌تواند موجب ارتقا و افزایش بازدهی و کیفیت

^{۲۴} قهرمانی، محمد؛ ۱۳۹۰؛ ص ۹۱

^{۲۵} دبیرخانه طرح و تولید برنامه درسی، نگاشت پنجم؛ ۲۰۱۰

آموزشی را فراهم نماید.^{۲۶} به طور شاخص با توجه به مطالب فوق‌الذکر در حیطه تنوع برنامه‌ها نظام آموزشی، این نکته حائز اهمیت است که در جوامع معاصر به خصوص در جوامع صنعتی، نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز چند کارکرد اصلی را در جهت افزایش بازدهی آموزشی انجام می‌دهند:

۱. سعی می‌کنند کودکان را از حیث استعداد و قابلیت‌های هوشی گزینش نمایند.
۲. برای افراد با استعدادهای مختلف، آموزش مناسب ارائه دهند.
۳. فضای بحث آزاد و مشارکت دانش‌آموزان در کلاس درس را تقویت کنند.
۴. افراد آموزش دیده و مجرب را به طور مستقیم و غیرمستقیم به نقش‌های شغلی در جامعه تخصص

دهند.^{۲۷}

شکل ۱ - مدل مفهومی نوع نظام آموزشی

تعارض حاصله از چند کشور در حیطه نوع نظام و برنامه‌ریزی آموزشی

- نظام آموزش و پرورش فرانسه به لحاظ تاریخی شدیداً متمرکز بوده است. البته موارد محدودی از تصمیمات و مسئولیتهایی که قبلاً دولت عهده دار آنها بوده است به دولتهای محلی واگذار گردیده است. فرانسه از سالها تمرکززدایی را به عنوان برنامه مهم به اجرا در آورده است و مسئولیت‌های مربوطه به نهادهای اجرایی عمومی دولت و سیاست محلی را اصلاح و تعیین نموده است هر چند، دولت کماکان نقش اصلی را ایفا می‌کند و ضامن خدمات عمومی مناسب و یکپارچگی و انسجام تحصیلی در فرانسه است. دولت همچنان مسئولیت تعیین چارچوب آموزش و برنامه‌ریزی تحصیلی را برعهده داشته و مثل گذشته، استخدام، آموزش و مدیریت کارکنان آموزش و پرورش عمومی را که بیش از ۱۰ درصد کل دانش‌آموزان را پوشش می‌دهد بر عهده دارد.

^{۲۶} چلبی، مسعود؛ ۱۳۸۵؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش؛ ص ۴۶
^{۲۷} چلبی، مسعود؛ ۱۳۸۵؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش؛ ص ۵۳

تدریس و مدیریت دبیران خصوصی (تحت قرارداد) و نیز نظارت بر هزینه‌های عملکرد مؤسسات خصوصی نیز از مسئولیت‌های نظارتی کالج‌ها و دبیرستان‌ها در فرانسه است که کماکان دولت نقش نظارتی بر آنها دارد (برگرفته از وبسایت وبگیت)، دولت‌های محلی برای انجام رویه‌های اجرایی متناسب با نوع مؤسسات آموزشی از آزادی عمل برخوردارند. شهرداریها برای اداره مدارس کالجها و دبیرستانها در تمامی فرانسه مسئولیت دارند. براساس قانون تمرکززدایی ۱۳ اوت ۲۰۰۵ مسئولیت اداره امور کالجها و دبیرستانها در فرانسه بر عهده حوزه‌ها و مناطق قرار گرفته است.^{۲۸} به نوعی می‌توان گفت که این کشور گرایش به سوی نظام نیمه متمرکز آموزشی دارد.

- نظام آموزشی سنگاپور در مواردی، شبیه ایران است. به طور مثال مردم سنگاپور به زبان‌های چینی، مالزیایی و هندی تکلم می‌کنند در حالی که زبان رسمی کشور، واحد است. هم چنین جمعیت جوان دانش آموزان در کشور سنگاپور، مشابه ایران است و نظام آموزشی متمرکز است. از مجموع همه مخارج دولت ۲۲ درصد آن صرف آموزش و پرورش، تدارک آموزش کودکان در مدرسه و فراهم کردن آموزش به تناسب توانایی‌های بالقوه هر دانش آموز است. توسعه برنامه درسی، انتخاب کتاب‌های درسی، آموزش و استانداردهای ارزش یابی، در وزارت آموزش و پرورش متمرکز شده اند.^{۲۹}

- در کشور آمریکا در سالهای میانی ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ پیشرفت تحصیلی نامطلوب دانش آموزان، جدایی روز افزون معلم و دانش آموز در جریان یاددهی و یادگیری و عدم پاسخگویی برنامه‌ها به نیازهای یادگیرندگان، موجب شد که توجه به رویکرد تمرکززدایی در برنامه‌های درسی، بیش از هر زمان دیگری در دستور کار دست اندرکاران نظام‌های آموزشی قرار بگیرد. لذا این کشور حرکت تمرکززدایی از نظام آموزشی خود در دهه ۹۰ میلادی به سوی تامین مستقیم منابع به وسیله مدارس، ارتقای حقوق والدین برای انتخاب مدارس و تامین منابع مالی مدارس از طریق والدین را صورت داد. تحلیل‌ها، آن طور که مطرح می‌کنند، نشان داد که قانون مدارس چارتر در آمریکا از این دیدگاه پیشبینی می‌کند.^{۳۰} همچنین سیاست گذاران و تصمیم‌گیران وزارت آموزش و پرورش آماده‌اند به مدارس متوسطه و عمومی و والدین در سطح محلی اقتدار بیشتری (به خصوص در زمینه تامین منابع مالی) ببخشند.

²⁸ European commission (Education, Audiovisual and culture executive agency). (2010). Organization of the education system in France 2009/2010. Retrieved from: www.Facea.eu. P 4

^{۲۹} قنادیان زهرا؛ ۱۳۹۳؛ سیستم آموزشی موحد در قاره کهن؛ فصلنامه مدیریت و توسعه؛ شماره ۲۳؛ ص ۹

^{۳۰} پروند، حسین؛ ۱۳۸۵؛ مقدمات برنامه ریزی آموزشی، چاپ چهارم، ص ۹۸

منابع و مراجع

۱. احسانی فر، محمد ۱۳۹۴؛ مدیریت استراتژیک (نسخه دیجیتال)؛ پایگاه علمی و پژوهشی ایران بوک
۲. پروند، حسین؛ ۱۳۸۵؛ مقدمات برنامه ریزی آموزشی، چاپ چهارم، انتشارات خورشید؛ تهران
۳. چلبی، مسعود؛ ۱۳۸۵؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش؛ جزوه گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی؛ تهران
۴. دبیرخانه طرح و تولید برنامه درسی، نگاشت پنجم؛ ۲۰۱۰
۵. شریف، محمود؛ ۱۳۸۴، نظام‌های آموزشی کشورهای جهان، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، اداره کل روابط عمومی و اطلاع‌رسانی؛ تهران
۶. شیرازی، علی؛ ۱۳۸۵؛ مقدمات مدیریت آموزشی؛ انتشارات آیین تربیت؛ تهران
۷. طالب زاده، محسن. فتحی و اجارگاه، کوروش؛ ۱۳۸۹؛ مباحث برنامه ریزی، چاپ سوم؛ نشر آبیژ؛ تهران
۸. علاقبندی، علی، ۱۳۸۶، مدیریت آموزشی، ویراست دوم؛ انتشارات صدرا؛ تهران
۹. فتحی و اجارگاه، کوروش، ۱۳۹۲؛ برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید؛ انتشارات آبیژ؛ تهران
۱۰. فراستخواه، منصور، ۱۳۸۹، مصاحبه برای کیفیت آموزش عالی، نشریه پیام آموزش، ش ۸، تهران
۱۱. فرجاد، محم دعلی؛ ۱۳۹۳؛ اصول برنامه ریزی آموزشی و درسی. چاپ چهارم؛ انتشارات الهام؛ تهران
۱۲. قنادیان زهرا؛ ۱۳۹۳؛ سیستم آموزشی موحود در قاره کهن؛ فصلنامه مدیریت و توسعه؛ شماره ۲۳؛ تهران
۱۳. قهرمانی، محمد؛ ۱۳۹۰؛ بررسی سیستم‌های برنامه ریزی آموزشی متمرکز و غیر متمرکز از دیدگاه مدیران مدارس؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان؛ اصفهان
۱۴. گروه مشاوران یونسکو؛ ۱۳۸۶؛ فرآیند برنامه‌ریزی آموزشی؛ ترجمه: مشایخ، فریده؛ نشر مدرسه؛ تهران
۱۵. گودرزی، محمدعلی. ۱۳۸۵، مطالعه و طراحی نظام برنامه‌ریزی درسی منطقه‌ای، گروه پژوهشی علوم تربیتی جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران؛ تهران
۱۶. مالالسیس، لوئیس؛ ۱۳۷۷، آموزش برای توسعه؛ مترجم: اسدالله زمانی پور؛ مجتمع آموزشی عالی؛ تهران
۱۷. مرعشی، منصور؛ ۱۳۹۲؛ مقاله علمی پژوهشی «امکان‌سنجی تدوین نیمه متمرکز برنامه درسی دوره ای ابتدایی از لحاظ منابع انسانی و از دیدگاه کارشناسان براساس برنامه درسی ملی»؛ گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز؛ اهواز

۱۸. مسعودیان، پریسا؛ ۱۳۹۳؛ مزایا و معایب برنامه ریزی متمرکز و غیر متمرکز در ایران؛ مقاله کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد تهران؛ دانشکده فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد تهران مرکز؛ تهران
۱۹. ملکی، حسن؛ ۱۳۹۰؛ برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)؛ انتشارات پیام اندیشه؛ مشهد مقدس
۲۰. مهرمحمدی، محمود؛ ۱۳۸۶؛ «مدیریت هم زمان مدارج تمرکززدایی در نظام برنامه ریزی درس». فصلنامه مطالعات برنامه درسی. شماره ۴، تهران
۲۱. الوانی، مهدی، ۱۳۸۶، فرایند خط مشی گذاری عمومی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی؛ تهران
۲۲. یار محمدیان، محمدحسین و همکاران؛ ۱۳۸۱؛ امکان سنجی و راهکارهایی برای غیرمتمرکز کردن نظام آموزشی و تفویض اختیارات، فصلنامه دانش و پژوهش دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (علوم تربیتی و روانشناسی)؛ سال چهارم، شماره ۱۴؛ اصفهان

- Asareh, A ۲۰۱۲, Globalization and national curriculum development . Journal of Curriculum Studies. No. ۲۵, Pp. ۶۷-۹۴. { in Persian}
- European commission (Education, Audiovisual and culture executive agency). (۲۰۱۰). Organization of the education system in France ۲۰۱۰/۲۰۰۹.
- Henson, Kenneth T. (۱۹۹۸). Curriculum Development for Education Reform, New
- Izadi, Samad (۲۰۱۵). Designing a semi-centralized model for the curriculum. Tehran: Tarbiat Modarres University.
- Leung, Frederick K.S (۲۰۰۴). "Educational Centralization and Decentralization in East Asia". Paper Presented at the APEC Educational Reform Summit. Beijing, China.
- Mousapour, Nematollah (۲۰۰۶). Proceedings of the Conference process of centralization and decentralization in the curriculum
- Myrdal . G , ۱۹۶۷. economic theory under developed region . new york
- pantheon , Naderi A, seif naraghi, M ۲۰۱۳, Research methods and the evaluation of Humanities, Tehran Arasbaran publication. { in Persian}.
- Wong, Naikie, M (۲۰۰۴). Educational reform in Japan and Hong Kong: A comparative study of curriculum decentralization. University of Hong Kong (People's Republic of China), York: Longman Inc,